

MUNTELE

Muntele e veșnic și veșnic tânăr, iar dărnicia lui e fără de margini. Astfel îl știau toți dintotdeauna. Oamenii, animalele, apele, câmpiile și nesfârșitele păduri. Ursul nu mai prididea să culeagă zmeura, lupul nu putea să pustiască puzderia de iepuri, vulturul se îngrășa de atîta îndesulare, mierla se rotunjea, iar vulpea dibace pescuia păstrăvul dolofan. De la înmugurirea firii și pînă la căderea zăpezii, oile, vitele și caii îi pășteau iarba grasă ; omul cosea pe lunci cît voia și cît putea birui. Apele erau pe atunci zglobii și abundente ; aci erau izvoarele lor și de aci porneau să se rostogolească înspre lumea largă unde oamenii, asudînd, răscoleau și frămîntau ogoarele îmbătrînite.

Din neștiute vremi, pădurea rămînea la fel de tînără și de bogată. O singură imensitate de la apa Ierei și pînă la Budureasa Bihorului, de la Crișul Repede pînă la cel Alb. Un singur codru, nesfârșit și neseecat ; fiindcă el dădea totdeauna mai mult decît le-ar fi fost de trebuință oamenilor.

*

De cine a fost stăpînit, în vremurile de demult, muntele acesta sălbatic și uriaș, eu nu pot să știu. Dar bătrînul meu unchieș, Gergely, îmi povestea că, în tîne-rețea lui, codrul, care se întindea de la Crișul Negru și pînă în

Valea Drăganului și a Crăciunului și mai departe pînă la Călineasa, fusese proprietatea Episcopiei românești de la Oradea. De acolo pînă pe creasta Vurvurei în jos, pînă la Răchițele și pînă la gura Beleşului, pe lîngă rîu în sus, pînă la Tinca și de-a lungul văii, pînă la izvoarele Apei Calde, aparținuse composesoratului grofului Bánffy. Masivul ce se întindea între Someșul Cald și Beleş era al comunității nemeșilor țărani din Valcău, partea dinspre Iara și Arieș era a conților Andrássi, iar șirul de munți, ce se prelungeau de la poalele Gilăului pînă la Abrud și dincolo de Vulcan pînă la Crișul Alb, era în întregime al statului. Aceștia stăpîneau pe o întindere mai mare de jumătate de milion de pogoane toate dealurile, văile, pădurile, pășunile și țarinile, toate apele și toate stîncile. Al lor era fiecare sat și fiecare luncă și chiar și oamenii erau ai lor : bărbații, femeile, copiii și bătrînii gîrbovi și încărunțiți.

Oamenii de prin partea locului știau toate acestea, deși nu le înțelegeau. Din cele mai vechi vremuri, muntenii nu cunoscuseră și nu simțiseră niciodată iobăgia, stăpînirea boierilor. Ei nu roboteau cu coasa, cu aratul, cu prășitul sau cu seceratul ; nu plăteau stăpînului dijmă, în afară de cincizeciuala pe oierit. Cînd boierii își trimiteau vitele jigărite pe pășunile de vară ale muntelui, oamenii le păzeau împreună cu ale lor ; cînd li se poruncea, cărau lemne de foc la Beiuș, Abrud sau Cluj și pentru că se foloseau de pădure și de apă, ei dădeau în schimb la toți cei cinci stăpîni ai muntelui atîta scîndură și cioplitură cîtă li se cerea. Puteau da, aveau din belșug.

Dar în desișul imens al codrilor, adevăratul și singurul stăpîn era Dumnezeu. Numai el avea grijă de omul de la munte. De aceea putea duce trai liber munteanul, de aceea copacul și iarba nu însemnau decît pentru dînsul izvoare de viață. Și aceasta era o bună rînduială. Acela care lupta cu munții și cu apele, cu viscolul iernii și cu furtuna verii, cu copacii pădurilor și eu oamenii, cu năprasnica și chinuitoarea viață, acela era drept să se bucure de tot ce dădea muntele : de lemn și de iarbă. De viața însăși. Din statornicirea aceasta de veacuri s-a clintit o fărîmă cînd legea a făcut din iobag om liber și a smuls din moșiile domnești pămînturile cuvenite oamenilor și satelor. Veniră atunci în munți ingineri hotarnici,

jandarmi și fiscali¹, se ridicară movilițe și prin tobe se dădu de știre că acestea erau semnele haturilor : părțile dinspre sate să fie ale oamenilor, celelalte, dinspre culmi, ale boierilor. Acolo, pășunatul, cositul și tăiatul lemnului erau oprite fără anume slobozenie din partea domnilor.

Oamenii rămaseră tare mirați dar, de frica jandarmilor, își țineau gura.

Pe urmă, cînd sumedenia de străini părăsiră muntele și cînd plecară și jandarmii, ei au început să se liniștească. Noua rînduală nu adusese schimbări prea mari, atîta doar că înăuntrul haturilor, care hotărniciau pămîntul boieresc, au început să apară ici și colo căsuțe, în care se mutară gornici înarmați și care purtau semne de alamă lucitoare pe cureaua tolbei lor. N-aveau altă treabă decît să colinde dealurile, pădurile și poienile cu iarbă, zălogind și dînd pe mîna jandarmilor pe cei care fuseseră prinși pascănd vite sau tăind lemne în locurile oprite. Oamenii însă rîdeau și prea puțin le păsa de toate acestea fiindcă știau că muntele e mult prea mare ca să nu încapă în cuprinsul lui și ei și gornicii, așa că nu se prea împiedicau unii de alții.

Nu, nu, noile hotare și gornicii n-au adus încă schimbări prea mari în viața muntelui.

Dar a venit și ziua lor !

Nu peste mult, ciubărarii care se întorceau acasă din țara ungurească aduseră vestea că dinspre Oradea, pe valea Crișului către Ciucea, se lucra la un drum de toată minunăția și căruia i se spunea drum de fier.

Pe urmă, în anul următor, firul poveștii fu înnădit și acum se spunea că talpa de fier a noului drum strălucea pînă la Huedin. Din an în an, drumul de fier se lungea tot mai mult, pînă la Cluj și pînă la Teiuș — și chiar mai departe — cine ar putea să spună pînă unde...

Mare minune era drumul ăsta de fier, care se vedea cînd, colo departe, sub munte ; dar lucru de neînchipuit și adevărată minunăție a fost aceea cînd deodată cu construirea liniei ferate se ridicară la poalele codrului, la Călățele, la Cîmpeni, la Sebeșul Mic, marile ferăstraie, pe care nu le mai învîrtea apa, ci focul și erau puternice și de nădejde, unele putînd să și geluiască scîndura...

¹ În sens arhaic : oameni de-ai fiscului ; azi avocați. (n. tr.).

Aceasta fusese o treabă însemnată, care aduse mari schimbări în viața oamenilor de aci. Dar nu în rău, ci mai degrabă în bine. Noile ferăstraie înghițeau păduri nesfârșite, dar lemnul îl doborau oamenii și tot ei cărau buștenii pînă la apă, dîndu-le drumul pe jgheaburi, împingîndu-i să plutească pînă la joagăre, unde îi luau apoi în primire și-i prelucrau cu ajutorul mașinilor. Ș-apoi de aci materialul — grinzile, scîndurile și șipcile — era dus, tot de oameni, cu căruțele, pînă jos în vale, unde se întindea drumul de fier.

Mulți, foarte mulți oameni căpătără de lucru la ferăstraie, iar lucrul la ferăstraie se plătea bine.

Las' că-i bine așa — gîndeau oamenii — și aveau dreptate. Ei ar fi vrut chiar să îndemne ferăstraiele, ca să taie și mai multă pădure, să facă să lunece pe apă și mai mulți bușteni, ca să care, jos, la drumul de fier, și mai multe grinzi și scînduri și șipci. Cu atît securea pustiitoare și fereastrăul își înfigeau colții mai zdravăn în desișul muntelui, cu atît apăreau și se cățarau prin văile dealurilor noile drumuri și mereu se iveau alte ferăstraie în adîncurile muntelui. Și vezi, acum și lîngă apele Sebeșului, la Scrideni, vinuește și țipă unul, iar în hotarul Giurcuței, chiar la gura Beleşului fumează coșul înalt de metal, al altuia. Iar pe apele Alunului și ale Beleşului, pluteau buștenii și pluteau și pe apele Drăganului, ale Iadului, Arieșului și Iarei, și pe cîte ape se aflau în munți, de la topirea zăpezii, pe toate pluteau bușteni, îndreptîndu-se spre marile ferăstraie. Ecoul loviturilor de secure răscolea inima muntelui, din primăvară și pînă toamna tîrziu.

Las' că-i bine așa — se bucurau oamenii — fiindcă cu cît ferăstraiele, în șuierături stridente, despicau mai mulți bușteni, cu atît mai mulți bănuți se strecurau în palma omului, iar ei puteau fi cheltuiți în dughenile proprietarilor, pe mărfuri bune și arătoase, cu osebite pe vinarsul care te făcea să doinești și să simți că viața e totuși plăcută.

Las' că-i bine — își spuneau oamenii — dar nu băgară de seamă că muntele care de mii și mii de ani rămăsese veșnic tînăr, începu acum să se scofilcească și să îmbătrînească. Tinerețea lui veselă, de altădată, trecea, obrazii surîzători se întunecau, viața din el se topea și se jigărea. Ursul pieri, se rări cerbul, și ciuta, și mistrețul ; se împutina și pasărea brădetului și păstrăvul pîrîului și se înmulțeau surpăturile, fiindcă valurile apelor măcinau țarmurile, iar de sub pămîntul dez-

golit apăreau tot mai numeroase stînci sterpe, ca oasele dintr-un stîrv, de pe care zăganii¹ hulpavi ciuguliseră carnea.

Las' că-i bine — bombăneau oamenii — iar ochii împăienjeniți de rachiu nu putură descoperi nenorocirea decît în clipa în care pătrunse și se cuibări aici, în inima muntelui, beteșugul îngrozitor al pămînturilor pleșuvite, molima ucigătoare ou fața galbenă — seceta.

Fiindcă veni și aceasta.

*

Cam în acea vreme luase sfîrșit procesul de hotărnicire dintre composesorul Bánffy și Episcopia română din Oradea, judecată care ținuse peste o sută de anii. Legea se pronunță în favoarea Episcopiei. Și nu fiindcă dreptatea ar fi fost neapărat de partea ei, ci pentru că avocații eparhiei s-au dovedit mai isteți decît cei ai grofului.

Astfel s-a întîmplat, că de la o zi la alta, în chiar inima muntelui, mai multe mii de pogoane își schimbară stăpînul. Inspectorul silvic de la curtea grofului primi poruncă să întocmească noua hartă a domeniului muntos, să ridice alte moviște pe haturi, să le înnoiască pe cele aflate pe hotarele celorlalți vecini, să le înmulțească și să le numeroteze pe cele vechi. Și să se vestească peste tot că de acu înainte, pentru prevaricatori², nu va mai exista nici un fel de indulgență.

Aveam douăzeci de ani pe atunci și eram student la politehnică. Prin intervenția unchiului meu Gergely, care era administratorul pădurilor boierești, am fost angajat de inspectorul silvic ca ajutor la lucrările de măsurătoare, care erau pe terminate.

Cele de mai jos s-au petrecut către sfîrșitul lunii august. În săptămîna următoare, înarmat cu o hartă și însoțit de un pădurar, colindam hotarul ce se întindea pe coasta de răsărit și de miază-zi a Dealului Calului, pe urmă pe acela care despărțea domeniul de proprietatea răzeșilor din Valcău

¹ Zăgani — specie de vulturi.

² Prevaricator — persoană care se abate de la prescripțiile legii (n. tr.).

și de acela al comunelor Albac și Scărișoara. Înregistram pe hartă semnele de hotar, identificam movilițele vechi, le notam pe cele noi, însemnând pe borne, cu vopsea, numerele cuprinse în harta nou-întocmită. Sosisem într-o după-amiază pe lunca cea mare din Mărșoiaia, unde trebuia să numerotez trei borne.

Ele trebuiau să se afle la marginea pădurii. Prima, chiar lângă cărare, cam la o depărtare de un kilometru de ea, cea de a doua, iar la o altă jumătate de kilometru, cea de a treia. Le-am luat la rînd, dar ce să vezi, movilițele fuseseră împrăștiate, iar bornele nicăieri...

Era o după-amiază însorită, caldă, înăbușitoare. Nu se mișca nici frunza. Stăteam și ne uitam unul la altul, ștergîndu-ne din cînd în cînd sudoarea care ne picura în ochi. Tăceam amîndoi, dar în liniștea mare și încremenită care se lăsase peste noi, urechea îmi fu atinsă de zvon molcom de talangă, venit de undeva, de departe.

— Auzi ?

— Aud.

— Pe unde ar putea să fie ?

— Cred că pe plaiurile Călinesei.

— Și ce mai crezi ?

— Dacă-i voi vedea, vă voi spune.

Gornicul, Togeia Mitru, era vechi în meserie și de zece ani colinda într-una dealurile astea.

O luarăm pe poteci, peste văi și poiene, cînd călare, cînd pe jos. Tălăngile amuțeau uneori, dar cînd le auzeam din nou, sunetul lor era mai viu, cînd deodată, tot hoinărind așa, văzurăm de pe coama dealului o cireadă care pășuna în poienele rărîte din vale.

Gornicul își duse mîna la ochi, ferindu-se de soare, și privi în jos.

— Cunoști cireada ?

— E a celor din Albac !

Încecai să-mi adun gîndurile, dar nu izbutii. Gornicul își aprinse luleaua și, după ce pufăi din ea de cîteva ori, zise :

— Dumneavoastră, domnișorule, pînă înspre seară ați putea să ajungeți la Ciuculata. Are să fie acolo și domnul Gál.

Dădui din cap. (Domnul Gál era uncheșul meu, Gergely : Gál Gergely).

— Eu voi mai da o raită prin împrejurimi.

— Crezi c-o mai fi și o altă cireadă ?

— Nu-i nicăieri un fir de iarbă, domnișorule. E secetă... Dar mâine în zori am să fiu la Tica.

— Bine.

*

Cînd sosii în poiana Ciuculatei se făcuse noapte de-a binelea. Secera lunii noi sclipea palidă în umbra nopții. Printr-o fereastră a conacului silvic o dîră galbenă de lumină se strecură în beznă. Cîinii începură să latre, iar din casă un om păși pe tîrnaț.

— Cine-i acolo ?

Recunoscu glasul.

— Bună seara, unchiule Gergely.

— Tu ești băiatule ? Cum de-ai ajuns pe-aici ? Haide, nu te mai necăji cu calul, are cine să vadă de el. Vasile, măă !...

...La masă ședea practicantul de la ocolul silvic, în față cu un registru de procese verbale, numerotate. Era un flăcăiandru oacheș, cu înfățișarea plăcută, un copilandru încă ; venise aici în toamna trecută, de-a dreptul de la Selmec¹... Se numea Martin Ferenc.

Eram obosit și mă așezai la masă, lîngă dînsul. Îmi aduseră mîncarea și mi-o așezară în față.

— Mănîncă — mă îndemnă unchiul Gergely. Altceva n-a mai spus și nici de întreat nu m-a întreat nimic. Ședea la locul lui și pufăia din lulea.

Îmi era foame, așa că mîncai. La urmă băui și un ceai fierbinte.

¹ *Selmec* — Institutul inginerilor silvici din localitatea Selmecebánya.

— Ei, acum, vorbește.

Povestii : bornele de hotar de pe Mărșoiaia fuseseră răsturnate ; pe Dealul Calului, pe partea dinspre Călineasa, păștea o cireadă...

Practicantul lovi cu pumnul în masă.

— Nemernicii !

Unchiul Gergely înfundă tutunul în pipă, pufăi de câteva ori, apoi spuse liniștit :

— E secetă, domnișorule...

*

Zorii încă nu apăruseră cînd încălecarăm, cu cei doi gornici, cinci cu toții. În Tica, Mitru Toga, în timp ce ne luam gustarea, raportă :

— Sînt două cirezi. Amîndouă mari. Cealaltă paște pe imașurile Dealului Roșu. Sînt oameni mulți cu ele...

După ce terminarăm gustarea de dimineață, o pornirăm toți șase, în sus, spre culme, iar către amiază, ajunși la Dealul Calului, văzurăm și noi cireada. Păștea, ca și ieri, în același loc.

Priponirăm caii și începurăm să coborîm, pe povîrniș, printre copaci, la vale. Cînd să ieșim din pădure, în fața noastră cireada. În fruntea vitelor vreo șase, șapte oameni stăteau nemișcați, cu picioarele rășchirate, răzimîndu-se în toiagurile lor lungi. Alții, cîțiva, erau trîntiți pe pajiște.

Din iarbă, săriră deodată vreo patru-cinci cotarle flocoase și se repeziră lătrînd furios în direcția de unde ne apropiam. Oamenii se întoarseră cu fața spre noi, iar cei întinși pe pămînt se ridicară și ei.

— Aștia ne așteptau — spuse unchiul Gergely. Pe urmă, aruncîndu-mi o privire, adăugă :

— Voi rămîneți aici !

Și porni împreună cu practicantul spre oamenii care nici măcar nu s-au clintit, ci stăteau înțepeniți, sprijinindu-se în bîte și cu securile pe braț.

Ce anume au vorbit, nu puteam să aud, dar am văzut cum practicantul își ridică dintr-o dată arma și cum lovește

cu patul puștii în pieptul unuia dintre oameni. Omul se clătina, dar în aceeași clipă săriră doi dintre ei și smulseră pușca din mîna practicantului.

Un moment parcă totul încremenise. Pe urmă îl văzui pe unchiul Gergely cum îl trăgea înapoi pe practicant. Mergeau de-a-ndăratelea, iar practicantul ținea în mînă revolverul. Oamenii din fața lor stăteau și acuma neclintiți...

Coboram în tăcere spre Tica. Practicantul se afla departe, în față, cînd auzii glasul unchiului Gergely :

— A dracului încurcătură va ieși din asta...

Se făcu tîrziu, după-amiază, pînă se ne fi putut întoarce la Tica. Eu m-am dus să văd de cai și abia după ce mă convinsese că totul era în ordine, am intrat în casă. La capătul mesei era așezat practicantul. Unchiul Gergely era și el acolo și tocmai dădea două scrisori unuia dintre gornici.

— Pe asta mai mare, o vei da domnului inspector silvic, la nimeni altul ; pe asta, mai mică, jandarmilor. Grăbește și nu cruța calul.

Gornicul puse scrisorile în traistă și plecă.

— Să îmbucăm și noi ceva, că n-am mai tras de mult din pipă — zise unchiul Gergely — și nu mai scoase nici o vorbă. Mîncam în tăcere. Pe urmă unchiul ieși pe tîrnaț și-și aprinse luleaua. Eu coborîi la gîrlă și mă aruncai în apă. Cînd mă înapoiaș, se lăsa întunericul. Unchiul meu era tot acolo și pufăia. Îmi luai pătura și intrai în casă. Îmi scosei cizmele și mă trîntii pe pat ; de afară auzeam cail cum frămîntau iarba între dinți.

Soarele asfințise de mult. Priveam prin fereastra deschisă cum se strecura în cameră luna nouă, palidă și melancolică, cînd auzii, undeva departe, un sunet vibrant și trist : era glasul tulnicului, cornul cel lung de brad. În aerul cald și nemișcat al serii, melodia stranie izbucnea cu limpezime de cristal, mereu aceeași : cînd puternică, cu tonalități adînci, cînd sacadată și ascuțită, cu înflorituri jucăușe, ca la urmă să se stingă într-un bocet prelung, prevestitor de furtună. Cînd tăcu, de undeva de mai departe țîșni ca un ecou glasul altui tulnic, îngînînd aceeași curioasă melodie. După el, al treilea și celelalte își răspîndeau cîntarea, de pe o padină pe alta, urcînd din văi pe dealuri, de pe dealuri

pînă pe creasta muntelui, din culmi în culmi, ca să se stingă undeva la mari depărtări, ca apoi să pornească iarăși de la capăt, chiar și de aci, de pe coasta Ticăului.

Tulnicul e telefonul moșilor.

*

În ziua următoare mă trezii tîrziu, în mijlocul unei zarve mari. Curtea se umpluse de căruțe, iar pe prispă jandarmii din Beleş își luau gustarea. Mă spălai și zorit mă așezai să mănînc. Auzii numai vocea poruncitoare a unchiului Gergely :

— Înșeuează caii. Pentru amîndoi.

Pînă să scot caii din grajd, curtea se golise, iar practicantul, jandarmii și gornicii chiar atunci o apucară pe după cotitura drumului ce urcă pe lîngă Apa Caldă.

— Să ne grăbim, zise unchiul Gergely și trase cu joarda peste crupa calului.

Dintr-un singur galop ajunserăm pe coama Ciclului. Coborîrăm din șa și ne așezarăm sub umbrarul unui brad răzleț și uriaș, chiar acolo unde începe să cotească poteca dinspre Smîda.

— Din direcția aceea trebuie să vină. Dar pînă atunci să ne odihnim un pic.

Să fi fost ceasul amiezii ; soarele, chiar deasupra noastră, ne pîrjolea creștetul. În văzduh se rotea uliul cu aripile întinse, încremenite, iar de undeva, din depărtare, străbătura pînă la noi glasuri omenești, cu aceleași accente ritmice și repetate, ca strigătul dureros al bocetului.

— Ha-uu-ah !... Ha-uu-ah !...

Pe undeva, pe aproape, se trăgeau buștenii la canal.

*

Tresării la nechezatul voios și puternic al calului meu.

Pe potecă suia o ceată de călăreți. Urcau unul după altul, după obiceiul de aci, al celor de la munte. Erau șase și

recunoscui, în primul, călare pe o iapă cenușie cu coapsele largi, pe inspectorul silvic. În urma lui, în uniforme închise, cu pene de cocoș la pălării și cu carabinele așezate în cruce pe spate, călăreau jandarmii. Recunoscui și pe ultimul dintre călăreți : brigadierul din Călățele.

Încălecarăm și ne alăturăm lor. Unchiul Gergely dădu raportul inspectorului silvic, dar n-am putut să prind decât răspunsul acestuia din urmă :

— S-a săvârșit o greșeală. Băiatul e lipsit de experiență, dar atât ar fi trebuit să știe că peste tot seceta e mare.

Unchiul meu n-a răspuns ; caii se sileau voinicește pe coama dealului. De aici, de sus, ochiul putea să cuprindă întreaga zare, dar nicăieri nu se zărea nici un suflet, nici o mișcare, nu se auzea nici un glas, nimic, afară de aerul nemișcat și încins. În depărtare, crestele munților, lipite parcă de bolta cerului, abureau, învăluindu-se într-un văl străveziu. Simțeam cum mi se scurge sudoarea de-a lungul spinării.

Intrarăm într-o rariște ; dincolo de pădure, pînă la dîmburile hotarelor, se întindea mare și înflorită lunca Mărșoaiei.

Călăream acum strîns, unul în urma altuia, cu unchiul Gergely în frunte, care din cînd în cînd se apleca spre pămînt, arătînd cu mîna :

Balega-i proaspătă, urmele, de asemenea... și deodată trase brusc de dîrlogi :

— Liniște !...

Călăreții s-au oprit ca încremeniți ; acum se auzea limpede și tare sunetul tălăngilor. Se auzeau mereu tălăngile, dar parcă erau din ce în ce mai agitate.

— Nu mai pasc. Le mîna acum.

De undeva, din depărtare, glasul unui fluier de metal, tremurat și ascuțit, îmi pătrunse în ureche. Era un fluier de jandarm. Îndată după aceea se auzi lătratul aspru și fioros al cîinilor. Al unei haite întregi. Plutonierul de jandarmi își vîrî în gură fluierul de alamă și suflă o dată ; caii tresăriră. Din depărtare răspunse îndată celălalt fluier.

— Am pus mîna pe ei !

Întunecimea începu să se limpezească : ajunserăm la marginea crîngului și descălecarăm. Pîndeam de după copaci. Jos, sub noi, în căldarea poienii, turma se aduna. Văcarii, hăitașii

și cîinii se zoreau să strîngă laolaltă vitele răzlețite, oprindu-le cu strigăte pe cele care încercau să se desprindă de cireadă. Și parcă chiar în minutul acela capătul de jos al turmei începu să iasă din luncă.

Se auzi un ordin scurt și jandarmii își înțepeniră pe vîrful armelor baionetele lungi și ascuțite, pe urmă, cu armele în mîină, ieșiră din desiș, urmați de gornicii înarmați.

— Stai ! — se auzi aspru și poruncitor ordinul jandarmului, și îndată, brusc, plesni o împușcătură scurtă și șuierătoare.

Și imediat, ca un ecou, veni și răspunsul de pe coasta cealaltă : — Stai ! — și din nou o împușcătură. Cum priveam în direcția aceea, am văzut apărînd clin pădurea ce se întindea pe coasta Mărșoaiei alți jandarmi cu baionetele la arme, iar în urma lor gornicii și Martin Ferenc, practicantul. Jos, în fundul căldării, larma încetă deodată și parcă viața toată ar fi împietrit. Cireada se opri ; în jurul ei stăteau ciurdarii și ajutorii lor, iar într-un grup, de-o parte, cîțiva oameni, îmbrăcați în cojoace mișoase, și un măgar cu samarul încărcat. Muți, cu cozile între picioare, se strecurau care încotro, flocoșii și firoșii cîini ai cirezii.

Nu se mai auzea decît tropăitul ritmic și înăbușit al cizmelor grele jăndărești.

— Să înaintăm și noi — zise inspectorul silvic — și ieșirăm de sub copaci, pornind tăcuți pe urma jandarmilor.

Cerul se întunecă pe neașteptate, iar spre apus, în fața soarelui care asfințea, se iviră nori negri. Aerul fierbinte era greu și înăbușitor.

Seara se lăsă repede.

Deodată, pe neașteptate, un țipăt lung, strident și ascuțit, ca zgomotul făcut de un cuțit care spintecă.

Mă oprii. Se opriră și inspectorul silvic și unchiul Gergely. În fața noastră, jandarmii și gornicii, iar lîngă ei, practicantul. Toți în așteptare.

Dar iată că din pădurea întunecată care mărginea partea de sus a luncii zbughiră în salturi caraghioase o droaie de oameni, luînd-o la goană, în jos, pe costișea poienii ; și îndată după ei apăreau alții, parcă și mai mulți. Alergau cu toții la vale ; țundrele agățate după grumaji le fluturau, în ritmul pașilor sălțați, cînd la dreapta, cînd la stînga.

— Stai !

Dar nu se opriră decît jandarmii, gornicii și noi ; ceilalți, de dincolo, continuau să fugă ca smintiți.

Țîșneau din pădure tot mai mulți oameni, gonind pe urmele celorlalți. În aceeași clipă porni, spre deschizătura luncii, și partea de jos a cirezii.

O comandă scurtă și auzii țăcănituri metalice, repetate : jandarmii își încărcau armele cu gloanțe adevărate. Țineam și eu în mîna revolverul și încercam cu arătătorul să-i desfac piedica.

Începusem să înaintăm și noi, grăbiți și tăcuți.

Deodată țîșni o bubuitură puternică, violentă : dincolo, de partea cealaltă, jandarmii trăseseră cu arma și o clipă parcă toți oamenii încremeniseră. Se auziră cîteva țipete ascuțite și speriate, pe urmă oamenii o tuliră din nou. La început s-au strîns cu toții laolaltă, dar apoi se despărțiră în două : o parte se îndrepta spre jandarmii de dincolo, iar cealaltă parte năvălea de-a dreptul spre noi. Iar jos, cireada toată se afla în mișcare și înainta grăbită...

Un nou ordin și puștile răpăiră iarăși, de amble părți. Pe urmă o altă salvă puternică, asurzitoare. Încă una și încă una...

Stăteam lîngă inspectorul silvic. Abia mai vedeam, deși îmi holbam bine ochii. Cineva trăsesese de mine și în momentul acela mă și aflam cu burta la pămînt și cu fața îngropată în iarbă. Șuierăturile gloanțelor îmi sfișiau urechile, iar pocniturile surde îmi pătrundeau pînă în inimă...

După cîtva timp ridicai capul, încercînd să privesc în jurul meu. Era întuneric beznă, iar cireada nu se mai vedea și nici tropăiala ei nu se mai auzea. Se mai mișcau cîteva umbre întunecate, mai răbufnea și cîte o împușcătură, dar departe, tot mai departe, și din ce în ce mai rar.

În noaptea deasă, care se lăsase peste noi, nu se mai vedea nimic. Nu se mai auzeau puștile, nici cele militare de tipul Kropacsek, nici flintele țărănești. Într-un tîrziu, întunericul de nepătruns și liniștea apăsătoare fură sfișiate, din spre apus, de un bubuit prelung și cavernos : avertismentul cerului.

— Se apropie furtuna, să ne retragem în pădure, zise inspectorul silvic și îndată se auzi și fluierul jandarmeresc.

...Căluții pășteau liniștiți în marginea pădurii. La lumina slabă a unei lanterne, jandarmii bandajau umărul unui camarad rănit.

Pe urmă, ținându-ne caii de dîrlogi, orbecăind și bîjbîind, am purces a coborî, unul după altul, spre Tica. Zăporul rece și aprig al muntelui se revărsa în valuri, peste noi.

*

A doua zi, după-amiază, ne aflam din nou pe Mărșoaia. Inginerul silvic, unchiul Gergely, practicantul. Gornicii fixau stîlpii de hotar, iar eu mîzgăleam cu vopsea numerele trecute în hartă. Zece jandarmi străjuiau lucrarea.

Ceva mai încolo, unde poteca cea mare a muntelui cotea înspre pădure, mai mulți oameni în țundre și opinci lucrau de zor. În jurul lor, pînă pe sub copacii codrului, o mare mulțime de bărbați, de femei și de copii priveau în tăcere lucrătorii care se căzneau cu tîrnăcoapele să facă o groapă în pămîntul stîncos. Și se uitau cum oamenii potriveau în groapă o cruce mare și lungă, încercînd s-o întepenească la rădăcină cu pietroaie. În clipa aceea se puse în mișcare și ceata de oameni care priveau : și bărbații și femeile și copiii, tot satul. Se apucară să culeagă pietrele și să le așeze într-o tăcere mormîntală, în jurul crucii, ridicînd o movilă. Pe urmă plecară. De-a dreptul în pădure. Iar după cîtva timp, se auzi de acolo, din desiș, bocet jalnic și prelung de femei, care se stingea încetul cu încetul.

M-am apropiat de crucea cea nouă. În cioplitura netedă a lemnului se vedeau dăltuite două cruci. Sub una un nume : Gheorghe Matiș ; sub cealaltă alt nume : Nicolae Neag, iar sub ele inscripția :

„Au murit pentru libertatea pădurilor”¹.

Îmi întorsei fața. În spatele meu, nemișcați, cu armele la picior, stăteau jandarmii.

¹ În limba română, în original (n. tr.).

*

Povestea asta s-a întîmplat de mult ; cam pe la începutul veacului nostru. De atunci multe s-au schimbat în lumea asta, multe s-au schimbat și în viața muntelui. Muntele, Muntele ăsta al nostru azi nu mai aparține celor cinci stăpîni mari. Sub pădure, pe lunca întinsă a Mărșoaiei, nu mai străjuiesc semnele haturilor grofești și a dispărut și crucea de lîngă potecă, pe care fusese scris cîndva că Nicolae Neag și Mățiș Gheorghe au murit pentru libertatea pădurilor. Astăzi nu mai e nevoie de cruce. Marele proces s-a terminat : muntele e liber.

Dar... ar fi bine, ca voi, oameni ai munților, să aveți grijă ca el să nu îmbătrînească. Să nu fie pustiită pădurea, să nu secătuiască apele, să nu se usuce frumoasele lunci și să nu pleșuvească vreodată pe muntele nostru drag, poienele luminoase și înflorite...

(1923)